

Grupė – aktyvi visuomenės ląstelė: lietuvių pagonys

EGIDIJA RAMANAUSKAITĖ, J. RIMAS VAIŠNYS

Vytauto Didžiojo universitetas, Laisvės al. 53-210, LT-44309 Kaunas

El. paštas: e.ramanauskaite@hmf.vdu.lt

Yale University, New Haven, Connecticut 06511, USA; Vytauto Didžiojo universitetas, Laisvės al. 53-210, LT-44309 Kaunas

El. paštas: rimas.vaisnys@yale.edu

Straipsnyje pateikiamas lietuvių pagonių grupės tyrimas, kuriuo siekiama atskleisti šios grupės narių tarpusavio bendravimo ir bendravimo su aplinka procesus (1). Tyrimas organizuotas ir konceptualizuotas naudojant dinaminį sistemų teorijos priėgą. Tyrimo rezultatai rodo grupėje vykstančius tapatybės formavimo bei jos išsaugojimo priešiškoje socialinėje aplinkoje procesus. Aptariami procesai yra susiję su grupės vidaus organizacija ir grupės narių poreikiu pateisinti ir įprasminti savo vertybes bei elgesį, „valdyti“ neigiamą aplinkos poveikį. Tyrinėti mikroprocesai išvadoje konceptualizuojami makrolygmeniu siejant juos su bendruomenės ir visuomenės veiklos efektyvumu (2).

Raktažodžiai: kultūrinė grupė, dinaminė sistema, aplinka, būseną, išraiška / saviraiška

IVADAS

„Sociologai bando naudoti tarpasmeninių situacijų tyrimą kaip lęšį, per kurį gali būti suprasti didesnės socialinės galios, savybės ir procesai“ [52, 388]. Straipsnyje taikoma dinaminį sistemų teorija padeda įgyvendinti šį bandymą. Ji pasiūlo tarpasmeninių / tarpgrupinių situacijų analizės būdą, susietą su individų / grupių aplinkos – būsenos – saviraiškos sąveikų tyrimu. Šių sąveikų tyrimai nuo mikroanalizės (asmens ir jo aplinkos sąveikų aptarimo) gali pereiti iki makroanalizės (visuomenės grupių bendravimo konceptualizavimo).

Tyrimo problema susijusi su mažos neformalios kultūrinės grupės, kuriai straipsnyje atstovauja mūsų tyrinėta lietuvių pagonių grupė, elgesio skirtingų vertybių socialinėje aplinkoje analize. (Tiriama grupė yra viena iš daugelio Lietuvos pagonių organizacijos „Romuva“ savarankiškų darinių.) Išskiriami du aktualūs tiriamieji klausimai: 1) minėtos neformalios kultūrinės grupės socialinės organizacijos kūrimas ir 2) savivertės formavimas grupėje. Grupės socialinė organizacija ir jos narių savivertės suvokimas yra susiję su grupės originalaus socialinio kultūrinio tapatumo įtvirtinimu ir jo išsaugojimu socialinėje aplinkoje. Šie klausimai aktualūs, nes atskleidžia naujus, grupių veiksmingumą palaikančius jų narių bendravimo principus, vertybes bei nuostatas, kurios plisdamos ilgainiui skatina

- (1) Siekdami konfidencialumo čia nepateiksime konkrečios vietos, kurioje susikūrusi grupė, tik paminėsime, kad ji tyrinėta viename iš Lietuvos didžiųjų miestų.
- (2) Veiklos efektyvumas – kaip grupė / visuomenė gali „suorganizuoti“ savo būseną, kad galėtų veikti naudingai savo pačios ir kitų grupių / visuomenių atžvilgiu.

kultūros (elgesio normų, papročių) pokyčius. (Mažųjų grupių elgesio tyrimų klausimai plačiaja prasme susiję su kultūros genezės klausimais.) Mažose grupėse vykstančių procesų tyrimai skatina ieškoti panašių procesų ir kitose grupėse.

KULTŪRINIŲ GRUPIŲ TYRIMŲ PROBLEMAS

Tyrėjai, dirbantys socialinės ir kultūrinės antropologijos, socialinės psichologijos, sociologijos srityse, analizuoja mažąsias visuomenės grupes įvairiais aspektais. Mokslininkams ir visuomenei nekelia abejonių mažųjų grupių (pvz., darbo grupių, kariuomenės būrių, sporto komandų) veiklos efektyvumo tyrimų reikšmė ir šių tyrimų nauda teorijos plėtrai [36, 621]. Straipsnyje atkreipiame dėmesį į kultūrinių grupių veiklos efektyvumo tyrimų reikšmę. Šias grupes žmonės sukuria norėdami keisti savo dvasinio ir socialinio gyvenimo kokybę pagerindami linkme. Tokios draugų, bendraminčių grupės neretai (greta šeimos) tampa pirminėmis grupėmis [18], ir tai reiškia, kad jų nariai susieti glaudžiais dvasiniais ryšiais, todėl tikėtinas poveikis asmens elgesiui, jo gyvenimo kokybei. Kultūrinės grupės skiriasi nuo formaliai organizuotų grupių, nes suteikia galimybę asmenims laisvai pasirinkti pagerindamas socialines aplinkas, atitinkančias jų kultūrinės inspiracijas.

Pasak Alberto K. Coheno, „kiekviena visuomenė yra susiskirsčiusi į subgrupes, išsiskiriančias savo mąstymo būdu ir veikla...“ [14, 12]. Kultūrinių / subkultūrinių grupių tyrimais besidomintys sociologijos ir socialinės antropologijos kryptų tyrėjai susitelkia ties šių grupių „rezistencinės“, konfliktinės prigimties, išskirtinio gyvenimo poreikio analize [48; 14; 5; 30; 15]. Grupių narių bendravimas tiriamas siejant jį su etniškumu, religine priklausomybe, klasiniu statusu [28], lytimi [19; 38], „subkultūrinio kapitalo“ kūrimu [55], nagrinėjama, kaip ir kokį kultūrinį stilių kuria grupių nariai ir kokias jam suteikia reikšmes, kokią reikšmę bendravimui turi socialiniai ritualai, įvaizdžiai, žargonas [11], tiriamos subkultūrinio stiliaus rezistencinės reikšmės ir simboliai [11; 16; 30]; subkultūros gyvenimas matomas kaip teatro scena, kurioje veikia aktoriai – veikėjai [34], kaip kasdienybės estetizacija [24], karnavalas [27] ir kt.

1971 m. religijų istorikas Robertas S. Ellwoodas, atlikęs JAV religinių grupių apklausą, rašė: „Jungtinėse Valstijose yra daug mažų religinių grupių, nesusijusių su pagrindine judaistine krikščioniška religija, nepriklausančių etninėms mažumoms, tokioms kaip Amerikos japonai. Jos yra asmenų, atstovaujančių Amerikos populiariajai kultūrai, pasikeitusios religinės sąmonės individualaus patyrimo produktas“ [23, 125]. Tiriant šias grupes buvo išskirtos XX a. pagonių vertybės: tikėjimas magija, kuri grindžiama erotika ir mitine vaizduote; gyvybingumo patirtis, susieta su žmogaus mityba, kultūra, akistata su gamta; sakralaus kosmoso pojūtis [23, 139]. Pasak Patricia A. Hartman, nuo 1971 m. kiekvieną rugsėjį raganos, astrologai, Rytų mistikai, chiromantai, magai, parapsichologai, satanistai ir kt. susirenka iš visos Amerikos į savo festivalį (*Gnostic Aquarian Festival*) [29, 169]. Autorė kelia masinio žmonių domėjimosi okultizmu klausimą.

Vėlesnio laikotarpio Amerikos pagonių bendruomenių tyrėjai domisi jų tapatybės išraiškomis per ritualus, šventes, folklorą, simbolius, pvz., drabužius, nuogumo ritualus, kaukes, kūno puošybą, šokius, maistą ir kt. [43]. Įvairių šalių tyrimuose pagonių pasaulėžiūra siejama su vietos kultūra. Antai Vidurio ir Rytų Europos pagonių tapatybė siejama su istorine rekonstrukcija [58]; diskutuojama Rusijos pagonybės sąsaja su nacionalizmu [1]; tiriamos sovietinės ideologijos ir folkloro sąveikos Rusijos pagonių pasaulėžiūroje [49]; šiuolaikinių Kanados pagonių subkultūrinis identitetas siejamas su etniškumu [10]; Anglijos pagonis tyrėjai įvardija kaip „naująsias gentis“ (*neo-tribes*), jų identiteto konstravimas siejamas su šventvietėmis [7, 253]; ieškoma santykio tarp Australijos pagonių subkultūros

kūrėjų vartotojiško gyvenimo stiliaus ir autentiškos tapatybės [13]; pagonys analizuojami popkultūros vartotojų kontekste [45] arba jų vertybės priešingos popkultūros vertybėms (Mika Lassander Anglijos pagonių tyrimai) [35, 83–93]. Analizuojamos įvairių pagonybės kryptių sąsajos su okultinėmis srovėmis, pvz., Norvegijos Ásátrú sąsajos su Aleister Crowley Thelemos religine filosofija ir Anton LaVey satanizmu, išreiškiamu juodojo metalo muzika ir kt. [3, 55]. Taigi pagonių grupių tyrimai siejami su religijotyros, istorijos, kultūrinių grupių studijų tradicijomis.

Kultūrinių grupių tyrimai pasižymi metodologine įvairove. Čikagos mokyklos sociologijos, besiremiančios aprašomąja etnografija (3), Birmingemo mokyklos sociologinės tradicijos, besivadovaujančios klasių teorija (4), taip pat vėlesnių postmodernizmo intelektualinę mintį formuojančių kultūros studijų kryptyse (5) įprastai taikomi dalyvaujamojo stebėjimo ir interviu metodai, rečiau – apklausos. XX a. pabaigoje išpopuliarėjusiai interpretacinei etnografijai būdingas tyrėjo subjektyvumas siekiant suprasti tiriamą reiškinį „iš vidaus“ [21]. Šie tyrimai skatina konstruoti diskursus neieškant objektyvesnio empirinio pagrindimo.

Pastaruoju metu sociologai retai imasi išsamių kokybinių empirinių tyrimų. Davidas Muggletonas atkreipia dėmesį, jog dažnai pasitikima didžiosiomis teorijomis (marksizmu, deviacijų sociologija, semiotika), į kurias bandoma išprausti subkultūrinių grupių tyrimus [39, 3] ir kurios dar išlaiko savo privilegijuotas pozicijas prieš etnografiją. Pasak autoriaus, kultūros studijose kultūrinių grupių gyvenimo liudijimai yra rečiau analizuojami jų subjektyvios patirties požiūriu. Į juos dažniau žiūrima kaip į išraišką: tekstas, diskursas, socialinė pozicija, per kuriuos jie išsako savo gyvenimo tikrovę [21, 3–4]. Autorius pažymi grupių narių subjektyvios patirties analizės trūkumą ir išraiškos analizės perteklių. Šią problemą matytume kitu kampu: įvairių gyvenimo tikrovės aspektų tyrimas patikėtas atskiriems mokslams, pvz., subjektyvią patirtį analizuoja psichologija ir socialinė psichologija, o jos išraišką (tekstas, diskursas) – semiotika. Vieno ar kito įrankio taikymas atskirai apunkina klausimo, kaip formuojasi ir veikia grupės, analizę.

Socialinės psichologijos krypties tyrėjai, besidomintys panašiais klausimais, dažniausiai naudoja eksperimento metodą, leidžiantį tiksliau nustatyti žmonių elgesį grupėse ir tarpgrupinį elgesį tam tikromis situacijomis; šie tyrimai apima panašias problemas (normos, vaidmenys, sanglauda, galia, mažumos ir daugumos poveikiai, lyderystė, produktyvumas,

(3) XX a. pradžios Čikagos mokyklos sociologijos krypties tyrimai remiasi aprašomąja etnografija, pvz., Robertas E. Parkas tyrinėjo mažas Čikagos miesto bendruomenes, Čikagos imigrantų socialinius kultūrinius skirtumus, priklausančius nuo aplinkos [40]; Nelsas Andersonas domėjosi Čikagos benamių, sezoninių darbininkų gyvenimu [2]; Fredericas M. Thrasheris – Čikagos miesto gaujomis [56] ir kt. Šios mokyklos sekėjai taikė dalyvaujamojo stebėjimo ir interviu metodus, aprašinėjo kultūrinių grupių elgesį, jų papročius, žargonus.

(4) Richardas Hoggardas, aprašęs Anglijos darbininkų klasės jaunimo deviantinį elgesį [31], Paulas Willis, pristatęs 7-ojo dešimtmečio pabaigos Anglijos jaunimo darbininkų klasei atstovujančių baikerių ir vidurinei klasei atstovujančių hipių subkultūros etnografinę studiją [59], ir kiti autoriai tyrimuose naudoja dalyvaujamojo stebėjimo ir interviu metodus bei su socialinių klasių teorija susietas interpretacijas.

Kita subkultūrinių grupių studijų kryptis yra skirta struktūralistinei semiotinei kultūros analizei, pvz., Philas Cohenas, aprašęs Londono darbininkų klasės jaunimo subkultūrinių grupių – „modų“, skustagalvių ir kt. – laisvalaikį, nuo sociologinės analizės pasuka link subkultūrinio elgesio reikšmių kūrimo ir ženklavimo aptarimo [15]. Johnas Clarke'as analizuoja skustagalvių subkultūros stilių naudodamas brikoliažo (*bricolage*) sąvoką, perimtą iš antropologo Levi Strausso darbų [11], Dickas Hebdige'as pankų subkultūrą tyrinėjo kaip simbolinio elgesio struktūrą [30].

(5) Pz., David Muggleton [39]; Andy Bennett, Keith Kahn-Harris [6].

sprendimo priėmimas ir kt.) [36]. Tačiau šiame straipsnyje analizuojamoje pasaulėžiūrinėje / religinėje grupėje, kaip ir kitose kultūrinėse grupėse, eksperimentas sunkiai įmanomas (nors kitų grupių tyrimų rezultatai neabejotinai labai naudingi).

Remdamiesi devynerių metų grupių tyrimų apžvalga (1990–1999) Johnas M. Levine'as ir Richardas L. Morelandas pažymi, kad pastaruoju metu vis daugiau tyrėjų ieško naujų visuomenės grupių tyrimų metodų, peržiūri ankstesnius metodus ir vis dažniau grįžta prie psichoanalizės, evoliucijos teorijos bei sistemų teorijos [36, 621]. Ir šį tyrimą atlikome taikydami etnografinį metodą, tačiau pasinaudojome dinaminių sistemų teorijos prieiga, padedančia ne tik sistemingai surinkti ir analizuoti empirinius duomenis, bet ir „neprisirišti“ prie išankstinių socialinių teorijų nuostatų mėginant aptikti naujus tiriamos grupės narių bendravimo procesus (6).

TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrime taikyta dinaminių sistemų teorija tiriamo subjekto elgesį aiškina kaip kylantį iš sąveikos tarp subjekto būsenų ir subjekto aplinkos; savo ruožtu šios sąveikos sukelia regimas subjekto išraiškas. Minėti ryšiai išreiškiami matematinėmis funkcijomis tarp būsenas ir aplinką apibūdinančių kintamųjų, sudarytų iš atitinkamų vienareikšmių ir tikslų verčių. Dėl to tyrėjo užduotis empiriniame darbo etape – atpažinti stebimo kultūrinio reiškinių aplinkų, būsenų ir saviraiškų vertes ir jas sugrupuoti į kintamuosius. Kodavimas kyla iš empirinių duomenų ir iš konceptualios sistemų teorijos prieigos. Duomenyse ieškoma aplinkos – būsenos – saviraiškos kintamųjų ir su jais susijusių verčių (7). Kintamųjų ir verčių atpažinimas bei atpažinimas jų transformacijų vienu į kitus galimas įvairiuose apibendrinimo lygmenyse. Šios prieigos skirtumas nuo kitų yra aiškus supratimas ryšio tarp to, ką mato etnografas, ir to, kas išreiškiama teorija. Taigi dinaminių sistemų teorija padeda integruoti esamas socialinių ir tikslųjų mokslų žinias visuomenės grupių analizei ir suteikia naujų socialinio reiškinių pažinimo galimybių.

Sociologinė sistemų teorija sietina su Talcotto Parsonso [41], Emilė'o Durkheimo [22] darbais, kurie visatos / pasaulio diskursą konceptualiai padalijo į sistemas. George'as C. Homansas [32], Rolandas S. Burtas [8], Jamesas S. Colemanas [17], sistemiskai tirdami sąlyginai mažų grupių elgesį, vartoja matematikos terminus. George'o C. Homanso [33] pateiktas sąveikų tarp asmeninio elgesio kintamųjų ir grupės normų bei praktikų apsvaistymas yra artimai susijęs su mūsų tyrimais. Mūsų sistemų prieiga skiriasi nuo anksčiau naudotų sistemų prieigų, nes ieškome glaudaus ir konkretaus ryšio tarp empirinių ir teorinių verčių bei kintamųjų.

Šio straipsnio metodologinis naujumas, palyginti su minėtais ankstesniais darbais, siejamas su kitokių sąvokos „sistema“ apibūdinimu ir tiriamos sistemos sąveikos su aplinka nuoseklia analize. Kitas dalykas, kurį mes pristatome ir sistemiskai naudojame, siedami stebėjimus su dinamine teorija, yra kintamųjų rūšių triada: sistemos būseną, išraišką ir aplinką. Ši sistemos elgesio priežastinių ryšių triada naudojama termodinamikos [50], valdymo sistemų inžinerijos [37], ekologijos [9] ir kitų sričių tyrimuose. Visais atvejais šioms prieigoms būdingos tinklinės struktūros, o ten esančių sujungtų sistemų elgesys priklauso

(6) Plačiau apie dinaminių sistemų teorijos taikymą grupių tyrimuose žr. [46, 57].

(7) Dinaminių sistemų prieiga siejasi su „Grounded Theory“ empirinių duomenų kodavimu ir šių kodų grupavimu į „darbinės sąvokas“. „A grounded theory is one that starts and ends in close touch with the individuals' experiences that it purports to explain“ [4, 115]. „Grindžiamosios teorijos paprastai būna nuoseklios ir koncentruotos. Jos atitinka socialinę realybę ir veikia praktikoje“ [42, 75].

nuo kaimynų: nors vienos atskirtos sistemos elgesys yra santykinai paprastas, sujungus jas vieną su kita, dažnai gaunamas labai sudėtingas elgesys.

Tyrimo organizacija. Šis tyrimas neturi griežtų laiko apribojimų. Duomenys apie įvairias Lietuvos pagonių grupes buvo kaupiami nuo 1998 m. [47] (8), o naujausi duomenys surinkti 2007–2008 metais. Rengiantis šiam naujausiam tyrimų etapui buvo sukurta giluminio interviu bei stebėjimo pagrindinių klausimų struktūra, susieta su tyrimo koncepcija – aplinkos, būsenos ir saviraiškos kintamaisiais, tarp kurių tikėtinos sąveikos. Tyrimo metu klausimai gilinami siekiant atskleisti konkrečios grupės specifinius duomenis. Duomenys apie tiriamos sistemos elgesį surinkti taikant etnografinio tyrimo metodus (dalyvaujamas stebėjimas, tyrėjo dienoraštis, giluminis interviu, dokumentų analizė), duomenys analizuoti sudarant aplinkos, būsenos ir saviraiškos kintamųjų (kategorijų) rūšių verčių (subkategorijų) struktūras ir apmąstant jų galimas sąveikas. Duomenų analizei taip pat naudotas vienas iš dinaminių sistemų teorijos analitinių įrankių – būsenos perėjimo grafas, adaptuotas individų būsenos aprašymui. Grafų metodas [44, 34–224] naudingas siekiant sistemiskai panaudoti informaciją, jis padėjo pastebėti grupei būdingus elgesius ir juos susieti su platesniu pagonių bendruomenės ir kitų socialinių grupių elgesio kontekstu.

Tyrimo sistemiskumas ir sąvokų vartojimas. Tyrimo sistemiskumas susijęs su duomenų rinkimo ir analizės logika – nuosekliai apibūdinti sąvokas ir veiksmus. Sistemos būseną yra susijusi su jos savaiminiais pokyčiais ir aplinkų poveikiu, o sistemos išraiška (jos elgesys) – su jos būseną tam tikru laiko momentu. *Sistema* yra tai, ką pasirenka tirti tyrėjas. Kadangi šiame straipsnyje sistema pasirenkame asmenį (grupės narį), jį vadinsime veikėju. Taigi:

– *sistemos / veikėjo išraiška / saviraiška* bus jo elgesys (įskaitant bendravimą, meno ir kitus sukurtus kūrinius, veiksmus, veiklas), kuris matomas aplinkai;

– *sistemos / veikėjo aplinka* yra kiti grupės nariai, taip pat kiti visuomenės nariai (kitos grupės ir pavieniai asmenys);

– *sistemos / veikėjo būseną* sudaro asmens psichologinės charakteristikos (*psichologinė būseną*); kultūriškai sukonstruotas „aš“, t. y. įgyti estetiniai polinkiai, pvz., muzikinis skonis, kultūrinio stiliaus prisiėmimas savo gyvenamosios erdvės konstravimui, papročių suvokimas, vertybės, tikėjimai, įskaitant religiją (*kultūrinė būseną*); asmens dalyvavimo socialinėse grupėse patyrimas, susijęs su tose grupėse priimtais socialiniais santykiais ir juos palaikančiomis socialinės organizacijos formomis (*socialinė būseną*).

Etnografiniam tyrimui pasirinkome vieną iš Lietuvos pagonių bendruomenės grupių, kurią sudaro keturi nariai. Šios grupės semantiškai artimiausia kultūrinė aplinka yra Lietuvos pagonių tinklas (apie 1 000 asmenų, laikančių save pagonimis). „Grupės“ sąvoka straipsnyje vartojama „etine“ prasme, kai norima apibūdinti bendraujančių asmenų elgesį, kurie kuria jiems bendrą pagoniškų vertybių sistemą ir atlieka organizacinį darbą, skirtą šios vertybių sistemos plėtrai. (Realiame gyvenime intensyviau tarpusavyje bendrauja trys grupės nariai, ketvirtasis turi jam artimų asmenų ratą už analizuojamos „grupės“ ribų.)

Asmens ir pagoniški gyvenimo bruožai. Tiriamos grupės nariai yra vyresnio amžiaus miestiečiai, susiję su švietimo darbu. Visi daugiau kaip 15 metų dalyvauja Lietuvos pagonių judėjime. Vieni grupės nariai užsiima šios krypties pagonių pasaulėžiūros, simbolių sistemos kūrimu, kiti – kalendorinių švenčių organizavimu platesniam pagonių ratui. Nariai gyvena pagonišką gyvenimo būdą: jų kasdienė veikla ir buitį susieta su pagoniška filosofija, atributika, įvaizdžiais, sakraliais veiksmais, ritualais. Pasak grupės narių, jie rytais keliasi

(8) Lietuvos pagonis tyrinėjo Michaelis Strmiska ir Vilius Dundzila [53], Renatas Delis [20].

kaip pagonys, vakarais meldžiasi kaip pagonys, kuria bendravimo santykius kaip pagonys, buitiniame gyvenime ir kūryboje siekia vadovautis pagoniškais vertybėmis ir ideologija.

Grupės narių būsenos bei saviraiškos apibūdinimas. Kiekvienas asmuo (grupės narys) turi savo asmenišką būseną, kuri, kaip jau minėta, susijusi su jo asmens savybėmis, kultūrine ir socialine patirtimi. Kai grupės nariai asmeniškai patiria aplinkos poveikį, jų asmeninė patirtis keičiasi. Jeigu asmuo dalijasi savo patirtimi grupėje ir ta patirtis aptariama, kiekvieno nario būseną gali keistis.

Su asmens būseną susijusi jo išraiška, tačiau būsenai keičiantis, formuojamos ne tik nuostatos aplinkos atžvilgiu, bet ir su tomis nuostatomis susijęs elgesys. Su grupės narių būseną yra susijęs jų aplinkos vertinimas. Tikėtina, kad kuo labiau asmuo rūpinasi savo pagoniška tapatybe, tuo labiau aplinką jis mato „pagoniškais“ akimis. Kitaip tariant, grupės narių *kultūrinė būseną* verčia juos matyti kitos visuomenės dalies veiklas iš pagoniškų pozicijų.

Grupės narių aplinkų apibūdinimas. Kiekvienam grupės nariui aplinka yra kiekvienas kitas tos pačios grupės narys, taip pat už grupės ribų esantys asmenys ir kitos grupės. Asmens būseną, o per ją išraišką ir elgesys yra paveikiami kitų grupės narių elgesio ir išorinės aplinkos. Taigi galiausiai visų narių būsenos priklauso nuo visų narių būsenų ir visų narių patirtų aplinkų.

Su aplinkomis grupės nariai dažniausiai susiduria asmeniškai, vėliau įvykiai gali būti aptariami grupėje. Jeigu įvykiai aptariami ir bendrai formuojamos nuostatos aplinkos atžvilgiu, tokią aplinką laikome grupės aplinka. Jeigu pagonys savo aplinkas priima asmeniškai ir grupėje jos neaptariamos, jos yra asmeninės. Jeigu asmuo neperteikia grupei savo asmeniškai patiriamų „pagoniškų“ aplinkų, tikėtina, kad jis kažkiek atsiriboja nuo grupės ir gali siekti savo originalios pagoniškos tapatybės. Jei toks asmuo sutiks keletą kitų, kuriems įdomios jo pagoniškos vertybės, tikėtina, jog gali susiformuoti nauja, kitokia, pagonių grupė.

Grupės narių ir aplinkos bendravimas: sąveikų apibūdinimas. Kai aplinka pastebi išskirtinį grupės narių elgesį, ji reaguoja. Grupės nariai mato / patiria aplinkos reakcijas, kai susiduria su ja konkrečiomis aplinkybėmis, arba šios reakcijos išreiškiamos, pvz., per masinės informacijos priemones. Savo ruožtu grupės nariai reaguoja į aplinkas, turi su jomis įvairius santykius ir įvairiai bendrauja.

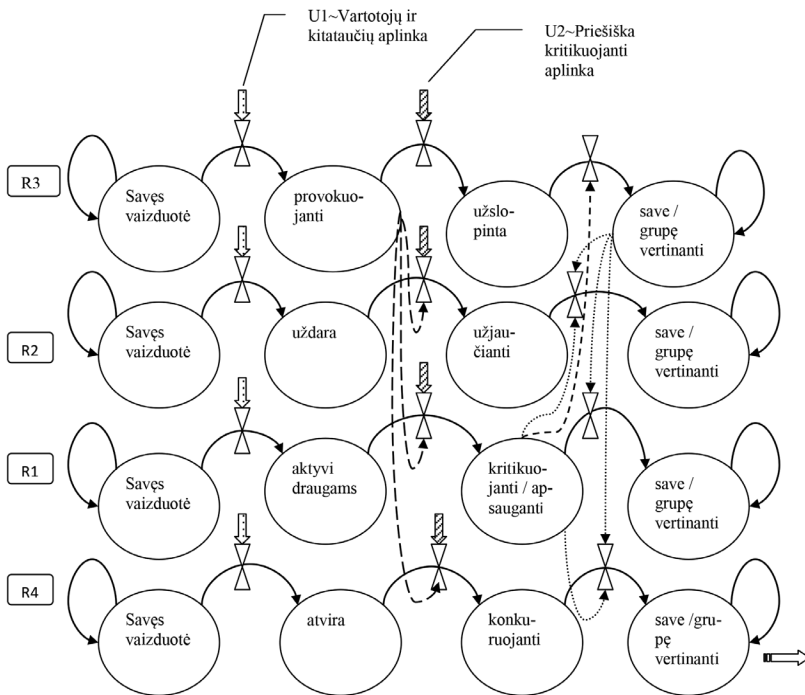
BŪSENOS PERĖJIMAI: SAVIVERTĖ

Išsamesniam asmens bei grupės apibūdinimui reikia naudoti gerokai daugiau verčių, „suorganizuotų“ į daug kintamųjų. Tai padėtų išreikšti grupės elgesį įvairesnėmis aplinkybėmis. Šiame straipsnyje neturime galimybės perteikti platesnio grupės elgesio aprašymo, todėl pasirenkame tik pačius svarbiausius kintamuosius ir ribotą skaičių verčių.

Tirdami grupės narių bendravimą su aplinkomis atkreipėme dėmesį, jog jie turi nemažai oponentų, grupėje prisiimtos vertybės ir veiklos neretai nepripažįstamos net ir kitų pagonių. Kokie procesai vyksta grupėje, kai aplinka jai palanki arba kai jos nepalaiko? Mūsų pasirinkta sistemų teorijos prieiga skatina atkreipti dėmesį į būsenos perėjimus, vykstančius tiek savaimė, natūraliai, tiek dėl išorinių aplinkų poveikio (esant išorės įtakoms), taip pat į būsenos išraiškas, pasireiškiančias grupės narių elgesiu.

Tirdami grupės narių patiriamus bendravimo atvejus su jų aplinkomis (kitų pagonių grupių nariais, kaimynais, kitais visuomenės nariais) bandome perteikti grupės narių būsenos pasikeitimus (perėjimus), reikšmingus jų elgesiui (9).

(9) Duomenų analizei naudojame grafus. Matematikoje naudojami grafai turi savitus terminus. Tai, kas grafų atveju vadinama viršūnėmis, mes vadinsime apskritimais; junginys tarp viršūnių vadinamas lankais, ir mes paliekame tą terminą.

1 grafas. Savivertės sukūrimas

Kairėje grafo pusėje langeliuose prie kiekvienos grafo būsenų perėjimo eilutės įrašyti tyrimo dalyviai R3, R2, R1 ir R4. Kiekviena grafo eilutė vaizduoja kiekvieno nario būsenos pokyčius. Pirmoji eilutė – R3 grupės nario būsenos perėjimai, antroji – R2, trečioji – R1 ir ketvirtoji – R4 būsenos perėjimai.

- Grafo apskritimai išreiškia būsenas, kurių reikšmės užrašytos apskritimų viduje.
- Apskritimus jungiantys lankai rodo savaiminius būsenų perėjimus (pasikeitimus) arba sąlygojamus išorinių aplinkų.
- Lankai, sugrįžtantys į tą patį apskritimą, rodo, jog apskritime pažymėta būsena nekinta net ir tuo atveju, kai aplinka sąmoningai bando daryti kokią nors poveikį.
- Skirtingų aplinkų poveikiai grafe parodyti dviejų rūšių rodyklėmis, įeinančiomis į lankus:

– trumpos ir plačios rodyklės rodo išorinių (už grupės ribų esančių) aplinkų poveikį:

1) taškučiais užpildytos rodyklės rodo jautrų pagonių grupės narių socialinį kontekstą, jų matomą kasdienę socialinę aplinką, pažymėtą simboliu U1 – vartotojų ir kitataučių aplinka (10);

2) brūkšniuotos rodyklės rodo svarbius įvykius grupės nariams susidūrus su nesu-prantančiomis priešiškomis aplinkomis, pažymėtomis U2 – priešiška kritikuojanti aplinka (11);

(10) Aplinkos kintamojo „vartotojų, kitataučių aplinka“ vertės (U1~kaimynai kenkia; žmonės domisi pigiais dalykais, nesupranta pagonybės; kitataučiai galvoja, kad jie geresni).

(11) Aplinkos kintamojo „priešiška kritikuojanti aplinka“ vertės (U2~kiti pagonys nepritaria; politikai atsisako klausyti, katalikai nusiteikę priešiški).

– trijų rūšių punktyrinės jungiamosios rodyklės (stambus, smulkus ir vidutinis punktyras) rodo vienų grupės narių poveikius kitiems nariams. Norėdami išryškinti reikšmingiausius poveikius grupės narių būsenos kaitai atsisakėme daugybės punktyrinių rodyklių, žyminčių grupės narių tarpusavio bendravimą, ir nubrėžėme tik svarbiausias aptariamai situacijai – rodančias reikšmingą būsenos pasikeitimą, susijusį su elgesiu.

• Plati punktyrinėmis linijomis prasidedanti rodyklė dešiniajame apatiniame grafo kampe rodo perėjimą į galimą kitą būsenos pokyčių aprašymą, kai įtraukiami nauji kintamieji.

Būsenų perėjimo grafas turėtų būti skaitomas nuosekliai sekant kiekvieno nario pradinę būseną, išorinį poveikį (jeigu yra), kitą būseną ir t. t. Analizuodami grafe parodytus grupės narių būsenos perėjimus, aptarsime pagrindinius ryšius.

Savęs vaizduotė

Pirmoji (pradinė) grafe pažymėta kiekvieno veikėjo būseną susieta su savęs – pagonio – samprata. Savę kiekvienas suvokia savaip, bendra yra tai, kad jie visi pagony. Grafo lankai, sugrįžtantys į kiekvieno grupės nario „savęs vaizduotės“ būseną, reiškia, jog grupės narių pagoniška savivoka nesikeičia net ir susidūrus su negatyviomis aplinkos reakcijomis.

Išorės poveikiai

Storesnė rodyklė, žyminti „vartotojų ir kitataučių“ aplinkos poveikį, įeina į kiekvieno grupės nario būsenos perėjimo lanką, kuris čia žymi būsenos pasikeitimą veikiant išorinei aplinkai. Tai reiškia, kad kiekvienas grupės narys mato šią aplinką ir patiria tokį socialinį kontekstą.

Reakcija į išorės poveikius

Kiekvienas grupės narys savaip reaguoja į „vartotojų ir kitataučių aplinką“. R3 reaguoja provokuojančiai (būseną iš „savęs vaizduotės“ dėl aplinkos poveikio pereina į „provokuojančią“): siekia perteikti aplinkai žinias apie savo alternatyvią gyvenimą, pakeisti bent kitų pagonių mąstymą. R2 linkęs užsisiklęsti nuo aplinkos, bendrauti tik savam rate (būseną dėl minėtos aplinkos poveikio pereina iš „savęs vaizduotės“ į „uždarą“). R1 būseną pereina į „aktyvią draugams“, jis nusiteikęs harmonizuoti kylančias įtampas, išvengia konfliktų. R4 būseną pereina į „atvirą“, jis siekia į savo veiklą įtraukti kuo daugiau aplinkinių (12).

Grupės būsenos atkūrimas: galios santykių sprendimai

Aptarsime grafe kitos pažymėtos aplinkos – U2 – priešiška kritikuojanti aplinka – poveikius grupės nariams. Kiekvienas grupės narys į šią aplinką reaguoja priklausomai nuo savo asmeninės patirties ir savo esamos būsenos, pavyzdžiui, R3 grupės nario esama būseną yra „provokuojanti“. Kai šis narys susiduria su „priešiška kritikuojančia“ aplinka, neišvengiama konfliktų ir būseną pereina į „užslopintą“ (13).

Peržiūrėkime, kaip reaguoja kiti grupės nariai į R3 provokuojantį elgesį išorinės aplinkos atžvilgiu. Poveikiai pažymėti stambiu punktyru nubrėžtomis grupės narių tarpusavio bendravimo (jungiamosiomis) rodyklėmis, kurios išeina iš R3 „provokuojančios“ būsenos ir įeina į visų kitų grupės narių būsenų perėjimo lankus. Atkreipiame dėmesį, kad grupės nario provokuojantį elgesį kiti nariai vertina susiedami su jų matoma priešiška kritikuojančia išorine aplinka (trumpas brūkšniuotos išorinės aplinkos poveikio rodyklės, įeinančios į

(12) Būsenos / išraiškos kintamojo „Reakcija į populiarią, kritikuojančią aplinką“ vertės (R3~Provokuojanti (Kalbu kitiems pagonims, politikams, katalikams), (R2~Uždara (Nebendrauju su visuomene; Visuomenė mane skriaudžia), (R1~Aktyvi draugams (Kalbu bendradarbiams; Pasitaikius progai draugams pasakoju apie pagonybę), (R4~Atvira (Kalbu bendraminčiams; Kalbu visuomenei)).

(13) Būsenos / išraiškos kintamojo „Užslopinta“ vertės (R3~Kiti pagony nesileido ištarti nė žodžio; Politikai atsisakė klausyti; Katalikai pasmerkė).

kiekvieno grupės nario būsenos perėjimo lanką). Taigi, kai R2 grupės narys mato R3 iššūkius išorinei aplinkai, jo būseną iš „uždaros“ keičiasi į „užjaučiančią“ (14); R1 grupės nario būseną tomis pačiomis aplinkybėmis iš „aktyvios draugams“ keičiasi į „kritikuojančią / apsaugančią“ (15); R4 grupės nario būseną iš „atviros“ virsta „konkuruojančia“ (16). Kitas grafe pavaizduotas grupės narių būsenos perėjimas yra susijęs su jų tarpusavio bendravimu. Aptarimą šikart pradėsime nuo R1 nario, kurio elgesys šioje situacijoje tampa reikšmingas visos grupės elgesiui. Kritikos, kurią jis išsako R3 grupės nariui, tikslas yra apsaugoti R3, kartu ir visą grupę nuo konfliktų su aplinka. Taip yra todėl, kad R1 prisėmė „apsaugos“ vaidmenį grupėje (vaidmenis išsamiau aptarsime kitame grafe), taigi, pastebėjęs kito grupės nario būsenos slopinimą, jis imasi savo vaidmens, teigdamas, kad neverta konfliktuoti su tokia aplinka, kuri tavęs nesupranta, tyrimo dalyvio žodžiais, kuri „negali pakilti aukščiau“. Poveikį rodo rodyklė, kuri nubrėžta vidutiniu punktyru iš R1 būsenos „kritikuojanti / apsauganti“ aukštyn į R3 būsenos perėjimo lanką. Dėl grupės nario poveikio R3 būseną iš „užslopinta“ keičiasi į „save / grupę vertinanti“.

Grupės nariams bendraujant tarpusavyje ir aptariant savo elgesį priešiškoje kritikuojančioje aplinkoje, R2 nario būseną iš „užjaučianti“ keičiasi į „save ir grupę vertinanti“, o R4 nario būseną iš „konkuruojanti“ keičiasi į „save ir grupę vertinanti“ (17). Šį bendravimą žymi smulkiu punktyru nubrėžtos rodyklės iš grupės narių būsenos (kartu ir elgesio) į kitų narių būsenos perėjimo lankus. Toliau bendraudami grupės nariai palaiko „save ir grupę vertinančią“ (savivertės) nuostatą, kuri jiems padeda natūraliau veikti.

Kaip galėtume interpretuoti šiame grafe parodytus ryšius? Išorinės aplinkos poveikių kontrolė: kai aplinka nepriima, spaudžia, slopina, bendraudami grupės nariai išsiugdo savivertės būseną kaip atsvarą neigiamiems aplinkos poveikiams. Tai padeda stabilizuoti grupę esant negatyvioms situacijoms ir perorientuoti jos veiklą.

BŪSENOS PERĖJIMAI: VAIDMENYS GRUPĖJE

Kitas atvejis, kurio analizei naudingas dinaminų sistemų metodas, yra narių tarpusavio bendravimas grupėje. Šiame skyriuje paanalizuosime narių tarpusavio bendravimo metu sukurtos grupės saviorganizacijos efektyvumą. Kaip ir daugelyje kitų Lietuvos pagonių grupių, egzistuoja narių sukurta *pagoniška* bendravimo grupėje etika, kurios esmė – *darna*. Kaip tik jos jie pasigenda visuomenėje. Visuomenėje, kurioje gausu įvairių grupių, turinčių skirtingas vertybes ir užsiimančių skirtingomis veiklomis, kyla tarpusavio tolerancijos problema. Ši problema kyla ir pačiose grupėse, kurių nariams svarbu išlaikyti savo individualumą, savarankiškai reikštis. Realiame gyvenime aptariamoms grupės nariai veikia ir kartu, ir (didesnę laiko dalį) individualiai, todėl neretai nukrypsta nuo normos iki toleruojamos ribos, kurią peržengus kyla grėsmė, jog nariai atskils. Ribos peržengimas siejamas su asmens charakterio savybėmis, požiūrių skirtumais ir aktyvia veikla grupėje bei už jos ribų, kuri kitų narių suprantama kaip noras lyderiauti. Norint išlaikyti grupės narių

- (14) Būsenos / išraiškos kintamojo „Užjaučianti“ vertės (R2: Jam (R3) skirta skleisti žinias, gaila, kad neklauso; Kiti pagonys jį slopina).
- (15) Būsenos / išraiškos kintamojo „Kritikuojanti“ vertės (R1: Jis (R3) per daug išsišoka; Nereikia kalbėt nesuprantantiems; Nereikia piršt pagonybės vertybių jų nenorintiems).
- (16) Būsenos / išraiškos kintamojo „Konkuruojanti“ vertės (R2: Jis (R3) per daug aštriai pasisako; Aš bendrauju su dauguma šios krypties pagonių).
- (17) Būsenos / išraiškos kintamojo „Savivertė“ vertės (R3: Kiti pagonys negali pakilti aukščiau; R2: Visuomenė domisi tik populiariais dalykais, jie negali pakilti aukščiau; R4: Tie, kas nesupranta, negali pakilti aukščiau).

bendravimo pusiausvyrą, pasak grupės narių, „lyderių negali būti daug“, todėl grupės narių skaičius ribojamas.

Grupė, kurioje veikia keli lyderiai, susibūrė po tam tikrų transformacijų. Dabartinės grupės pradžia buvo du žmonės. Būdami aktyvūs ir besidomintys etnine kultūra susipažino su kitais šios kultūros propaguotojais. Po kurio laiko prisijungė trečias narys ir daugiau sekėjų. Kai ratas išsiplėtė, atsirado aktyvių pagonybės ideologų, norinčių skleisti savo idėjas ir aplink save burti kitus. Kaip šio proceso pasekmė susikūrė keturių bendraujančių žmonių ratas, kurio bendravimas išlaikė toleruojamas tarpusavio įtampas.

Grupė veikia neformalios organizacijos principu. Į organizaciją ji panaši veiklų strategijos formavimu ir darbo pasidalijimu, tačiau skiriasi neformaliai sukurtais vaidmenimis, kurie maksimaliai atitinka narių asmenines charakterio savybes, jų poreikius, įgūdžius, suteikia galimybę visiškai atsiskleisti. Narius sieja bendra ideologija ir misija – keisti save ir aplinką.

Grupė neturi hierarchinės struktūros, jų bendravimas panašus į keturių charizmatinių asmenų bendravimą. Vieno nario veiklą sietume su grupės vidaus lyderyste, t. y. R2 narys, kuriantis grupės pasaulėžiūros pagrindus, tyrinėjantis etninę kultūrą. R1 narys taip pat atlieka lyderio funkciją, nes jo veikla yra susijusi su grupės psichologinio stabilumo palaikymu kritikuojant ir patariant, kaip bendrauti su aplinka. Dviejų narių veikla panaši į išorėje veikiančių lyderių veiklą. Dėl šios priežasties grupė nuolat jaučia vidinę įtampą.

Bandydami aptarti veikėjų bendravimą grupėje ieškome priežastinių ryšių, kaip grupės narių būseną (socialinę / kultūrinę / psichologinę) keičiasi veikiant vidinėms aplinkoms, kur kiekvienas grupės narys yra kiekvieno kito nario aplinka.

Antrame grafe analizuojami su lyderių tarpusavio bendravimu susiję būsenos perėjimai. Pirmasis grafo stulpelis rodo grupės narių būsenas, apimančias savo vaidmens suvokimą: R3 – propagandos lyderis, R2 – lyderis tyrėjas; R1 – apsaugos lyderis, R4 – lyderis organizatorius (18). Šios vertės gali būti suprantamos kaip simboliniai kodai, kuriais išreiškiama grupės narių būseną ir nusakoma jų socialinės kultūrinės veiklos sfera.

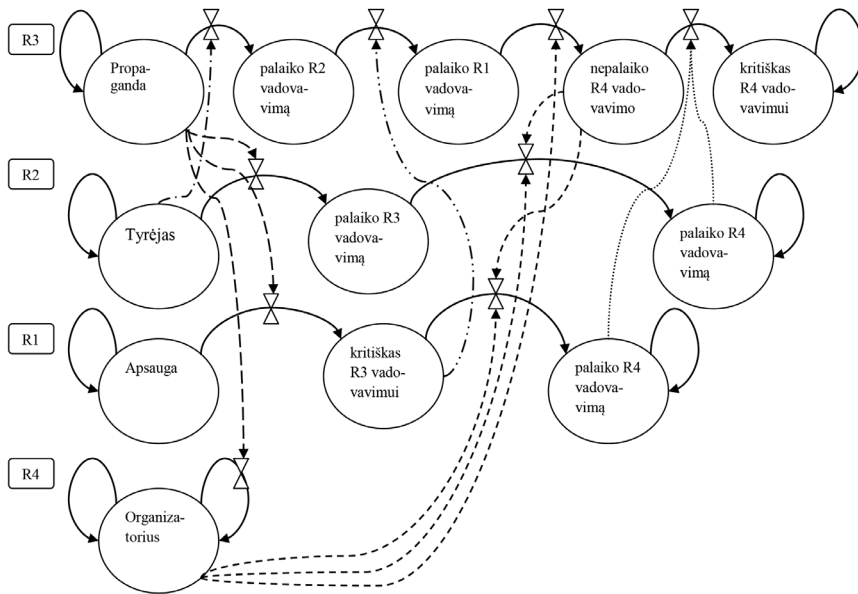
Lankai, jungiantys grafo apskritimus, žymi veikėjų būsenos pokyčius, kurie vyksta dėl kitų grupės narių elgesio poveikio ir / arba vystosi savaime. Punktyrinės rodyklės, nubrėžtos iš grafo apskritimų į lankus, rodo vieno grupės narių poveikį kitiems nariams. Kaip ir ankstesniu atveju, grafe parodyti tik svarbiausi ryšiai, veikiantys grupės narių būsenas, ir svarbiausios būsenos, keičiančios grupės narių elgesį.

Grupės vidaus įtampos ir jų reguliavimas

Aptarkime R3 prisiimto vaidmens poveikį kitiems grupės nariams. Šį poveikį žymi stambiu punktyru nubrėžtos rodyklės, išeinančios iš R3 būsenos „propaganda“ ir įeinančios į kitų grupės narių būsenos perėjimo lankus. R3 nario aktyvi veikla ir jo iššūkiai sukelia skirtingas kitų grupės narių reakcijas. R2 palaiko R3 elgesį, sieja jį su vadovavimu, jo nuomone, R3 „vadovavimą lemia žvaigždės“. R1 narys kritiškai žiūri į R3 – „kritiškas R3 vadovavimui“ (19), nes būdamas per daug aktyvus R3 sukelia neigiamas aplinkos reakcijas. Pats būdamas „apsauga“ R1 negali palaikyti iššūkių, nes gilėjant nesutarimams su aplinka, prastėja būseną. R4 nario būseną dėl R3 „propagandos“ poveikio nesikeičia, jis ir toliau save laiko lyderiu (punktyrinė rodyklė įeina į lanką, kuris išeina iš R4 būsenos „organizatorius“ ir į ją sugrįžta).

(18) Būsenos / saviraiškos kintamojo „Vaidmuo grupėje“ vertės (R3: Esu ugnis, skleidžiu idėjas, R2: Esu tyrėjas, tyrinėju etnokultūrinės šaknis; R1: Esu apsauga; R4: Esu gamtinės krypties lyderis).

(19) Būsenos / saviraiškos kintamojo „Propagandisto toleravimas“ vertės (R1~Kritiškas R3 vadovavimui; R1~R3 per daug išsišoka; Nereikia kalbėt nesuprantantiems).

2 grafas. Vaidmenų sąveikos

Kaip R3 mato kitų grupės narių vaidmenis? R3 palaiko R2 vadovavimą, nes R2 vadovauja kitoje srityje – jis yra tyrėjas (20). Poveikį žymi stambiu fragmentuotu punktyru nubrėžta rodyklė iš R2 būsenos „tyrėjas“ į R3 būsenos perėjimo lanką (šie nariai palaiko vienas kitą). Kitas svarbus grupės kaitai yra R1 grupės nario poveikis R3 nariui: stambiu intensyviau fragmentuotu punktyru nubrėžta rodyklė iš R1 būsenos „kritiškas R3 vadovavimui“ į R3 būsenos perėjimo lanką. Matome, jog R3 toleruoja apsaugą ir palaiko R1 vadovavimą (21). Reagavimas į kritiką padeda stabilizuoti galimas įtampas. Tikėtina, kad kitoje grupėje R1 likimas būtų kitoks: jį laikytų trukdančiu veikti.

Dar vienas svarbus grupės kaitai R4 nario poveikis R3 nariui, taip pat ir kitiems nariams, pažymėtas smulkiomis punktyrinėmis rodyklėmis, nubrėžtomis iš R4 būsenos „organizatorius“ į visų kitų narių būsenų perėjimo lankus. Kaipgi reaguoja grupės nariai į R4 organizacines veiklas? R3 nepalaiko R4 vadovavimo. Iš šios jo būsenos nubrėžtos punktyrinės rodyklės į R2 ir R1 būsenos perėjimo lankus rodo, kad šių nuostatų grupės narys perteikia kitiems. R2 ir R1 nariai šiuo atveju mato dvi aplinkas: du kitus grupės narius, kurie elgiasi skirtingai. Jiems abiem yra priimtinos R4 nario organizacinės veiklos – jie „palaiko R4 vadovavimą“. Iš šių jų būsenų nubrėžtos smulkios punktyrinės rodyklės į R3 būsenos perėjimo lanką rodo, kad R3 mato grupės narių požiūrį. Dėl jų poveikio R3 būseną keičiasi iš „nepalaiko R4 vadovavimo“ į „kritiškas R4 vadovavimui“ (22).

(20) Būsenos / saviraiškos kintamojo „Tyrėjo toleravimas“ vertės (R3~Palaiko R2 vadovavimą; R3~R2 yra tyrėjas, aš padedu; R3~R2 skirta vadovauti).

(21) Būsenos / saviraiškos kintamojo „Apsaugos toleravimas“ vertė (R3~Palaiko R1 vadovavimą; R3~R1 yra apsauga; R1 sako, kad nereikia kalbėt nesuprantantiems).

(22) Būsenos / saviraiškos kintamojo „Organizatoriaus toleravimas“ vertės (R3 nepripažįsta R4 lyderystės: „Jis nori lyderiauti“, kritiškas R4 vadovavimui: „jis galėtų pakilti aukščiau“; R2 pritaria R4 vadovavimui: „Jis nori vadovauti, bet jis neblogas“; R1 pritaria R4 vadovavimui: „Jis organizuoja šventes, gerai dirba savo darbą“).

Grafe perteikti ryšiai atskleidžia tyrinėtos grupės narių bendravimo principą: siekiama subalansuoti priešingų nuomonių susidūrimus, nors vieni grupės nariai neretai pasirenka veikti individualiai ir kitaip negu kiti grupės nariai. Ši grupės būseną jos narių subkultūrinėje terpėje įprasminama teigimu, jog „kiekvienas narys grupėje turi savo vaidmenį“. Kas jungia grupę? Pirmiausia jos kultūrinė būseną: to paties identiteto bei gyvenimo būdo prisiėmimas ir jo skirtumų nuo aplinkos supratimas. Antra – patogi socialinė organizacija, kurioje kiekvienas narys gali maksimaliai reikštis jam tinkamoje srityje. Grupės stabilumo rodiklis yra jos ilgaamžiškumas: nariai bendrauja daugiau kaip 15 metų.

Duomenys rodo, jog, norint išlaikyti tvirtą grupę, nebūtinai vienodas jos narių elgesys, gerokai svarbiau skirtingiems dalyviams surasti jiems tinkamus, o grupei naudingus vaidmenis ir taip įtvirtinti daugumai neįprastas, „keistas“ organizacines formas. Tokia grupė gali labai efektyviai skleisti visuomenėje savo idėjas, o pavieniai atvejai būtų mažiau efektyvūs. Svarbu tai, kad stabili grupė sugeba veikti nepalankiose aplinkose.

DISKUSIJOS

Šiame straipsnyje analizuojama Lietuvos pagonių grupė yra centruota į save, stengiasi gyventi ir veikti remdamasi savo resursais. Atkreipsime dėmesį į tai, kad grupės narių elgesys panašiomis aplinkybėmis (priklausomai nuo asmens savybių) gali būti skirtingas, o grupines nuostatas jie suformuoja reaguodami į konkrečius įvykius, situacijas ir bendraudami tarpusavyje. Pvz., pirmame grafe aptarti iššūkiai yra susiję su situacija, kai R3 kitiems pagonims pristato naują jų grupėje formuojamą pagonybės viziją, arba kita panaši situacija, kai R3 meta iššūkį kitiems pagonims dėl požiūrio į kitataučių veiklas. Kai kiti pagonys atsisako priimti grupės nario iššūkius ir slopina jo elgesį, grupė ieško būdų, kaip išlaikyti dvasinę pusiausvyrą, kitaip tariant, atkurti pažeistą kultūrinę („pagoniško mes“) būseną. Taip grupėje kyla idėja, kad aplinka „negali pakilti aukščiau“. Bendraujant tarpusavyje ši idėja pagrindžiama ir įtvirtinama. Panašiai elgiamasi kylant konfliktams su kitomis visuomenės grupėmis ir netgi su nariais grupės viduje. Pastaruoju atveju aktyvus grupės narys, kai jo nepaisoma, pats pritaiko grupėje išdiskutuotą sprendimą kitam grupės nariui: „jis galėtų pakilti aukščiau“.

Atkreipiame dėmesį, jog ryšiai tarp grafo apskritimų (išreiškiančių būsenas) yra viena reikšmiški, o pačios būsenos, kurioms priskyrėme apibendrintus pavadinimus, gali būti interpretuojamos daugiareikšmiškai, pvz., duomenys gali būti interpretuojami siejant juos su „savivertės“ sąvoka, išreiškiančia žmogaus savosios vertės pojūtį ir su tuo susijusius jo elgesio mechanizmus, kurie apsaugo, padidina arba išlaiko savivertę. Pasak Abrahamo Tesserio, grėsmė savivertei, lyginant save su aplinkiniais (socialinis palyginimas), gali būti išspręsta padidinus savęs įvertinimą [54, 291] ir nuvertinus aplinkinius. Sheldon Solomon ir bendraautorai teigia, jog siekdami geresnės psichologinės savijautos žmonės naudoja apsaugines emocijas ir pažintines reakcijas [51, 200–204].

Kita interpretacija būtų tokia: aktyvūs žmonės suvokia save kaip „centrą“, o nesuprantanti aplinka jiems yra periferija. Atskiri asmenys ir grupių nariai aplinką matuoja savo matu. Randame sąsają su kultūros teorijoje aptinkamu daugiahierarchinės visuomenės formavimosi vaizdiniu [25]. Tyrinėta grupė sąmoningai apriboja savo narių ratą; teigiama, kad tie asmenys, kurie nori patekti į grupę ir siekti jos lygio, dažniausiai negali jo pasiekti. Tokių yra tik vienas kitas. Pasak R3, „vadovaujančiųjų negali būti daug“. Tikėtina, kad tokia grupė apriboja savo komunikaciją su aplinka ir praranda galimybę keistis žiniomis.

Toliau įžvalgas, kurias pastebėjome empiriškai tyrinėdami pagonių grupę, pritaikysime kitų grupių elgesiui apibūdinti (kai neturime empirinio pagrindo). Tai galima atlikti

pasitelkus sistemų teorijos priegą, tačiau tik tuo atveju, jei turime pagrindo ją taikyti kitiems pavyzdžiams.

Taigi tikėtina, kad jeigu grupės nariai yra veiklūs aplinkos atžvilgiu, siūlo savo idėjas, tačiau aplinka jų nepriima ir su jais nebendrauja, grupė gali užsisklęsti savo rate ir toliau generuoti idėjas, priimdama sprendimą aplinkos atžvilgiu: aplinka negali pakilti aukščiau. Šiuo atveju didėja atstumas tarp grupės ir aplinkos. Jei tokios reakcijos suveikia visuomenėje, tikėtina, jog joje atsiranda daugiau „rezistuojančių“ grupių. Jų socialinis aktyvumas gali augti arba mažėti priklausomai nuo vidaus procesų. Šios grupės gali rezistuoti įvairiai: vienos gali ir toliau pasyviai kurti savo individualius pasaulėvaizdžius, o kitos gali veikti prieš dominuojančius visuomenės interesus. Kaip grupė plėtos veiklą, priklausys nuo aplinkinių sąlygų. Tarkime, ideologizuotoje sovietmečio Lietuvos visuomenėje etnokultūrinės ir religinės grupės veikė giliame socialiniame pogrindyje ir ten kūrė savo uždarus bendravimo tinklus. Po kurio laiko, susidarius palankioms sąlygoms, šie tinklai iškilo į paviršių ir, suaktyvėjus bendravimui, pradėjo plėstis, formavosi naujos grupės.

IŠVADOS

Tirdami grupės sistemų teorijos požiūriu yra tikimybė, jog aptiksime grupėse ir tarpgrupiniame bendravime tokius procesus, kurių kitos priegos neatskleidžia. Vienas tokių procesų yra grupės būsenos formavimas ilgainiui veikiant nepalankioms aplinkoms. Tyrinėta grupė išmoksta kontroliuoti aplinkos poveikį tarpusavio bendravimo procese stiprindama savo subkultūrinę būseną. Intensyvaus bendravimo metu suformuojamos grupės nuostatos ne tik „atlaiko“ aplinkos spaudimą, bet ir sukuriama hierarchinė socialinė situacija, kurioje spaudžiančioji aplinka „perkeliama“ ant žemesnio socialinės / kultūrinės hierarchijos laiptelio.

Bendraudami grupės nariai tarpusavio ryšiams palaikyti sukuria jų poreikiams (ir natūraliai gyvensenai) tinkančią tokią vidinę organizaciją, kurios jiems trūksta formaliose organizacinėse struktūrose. Šie ryšiai padeda sukurti grupės būseną, inspiruojančią savo tapatybės stiprinimą ir išorinį aktyvumą, būdingą grupėms, siekiančioms daryti poveikį aplinkai. Tyrimo rezultatai rodo, kad pagonių grupės nariai turi poreikį keisti socialinę aplinką taip, kad jos mąstymas ir elgesys būtų panašūs į jų pačių.

Tyrimo pagrindu formuojame prielaidas: 1. Jeigu intensyviai bendraujantys ir subkultūrinę tapatybę kuriantys grupių nariai patirs neigiamą aplinkos reakciją, jie bendraudami sieks sustiprinti savo kultūrinę būseną, padedančią jiems išlaikyti / ar susigrąžinti psichologinį stabilumą. Šios virtualybės neturinčias grupes aplinka veiks destruktiviai. 2. Grupės socialinė būseną ir veiklą formuojama stiprinant jos narių tarpusavio ryšius per jiems tinkamą organizacinę struktūrą. Esant šiems ryšiams, grupės nariai sugebės veikti aplinką; nesant ryšių, kiekvienas jų veiks atskirai ir tinkamo poveikio nebus. Minėtos prielaidos gali būti naudingos tiriant ne tik Lietuvos pagonių socialinį lauką, bet ir kitas grupes bei jų kuriamus kultūrinius laukus.

Pagonių subgrupės tyrimo rezultatai leidžia daryti dar vieną prielaidą, kad heterogeniška, daug grupių turinti bendruomenė / visuomenė gali sėkmingai veikti (sudaryti homogenišką organizacinį darinį), kai joje užtenka tinkamų socialinių vaidmenų kiekvienai grupei ir šie vaidmenys nesikartoja. Procesams rutuliojantis šia linkme būtina prielaida, kad visuomenės nariai, o ypač tie, kurie formuoja socialinę politiką, suvoktų būtinumą kurti naujas darbo ir laisvalaikio socialines erdves meno, mokslo, švietimo, religijos, techninės

kūrybos bei kitose visuomenės gyvenimo sferose. Kultūrinių grupių veiklos efektyvumo tyrimai gali padėti suprasti heterogeniškos visuomenės aktyvios veiklos sąlygas.

Gauta 2013 07 25

Piimta 2013 11 04

Literatūra

- [1] AITAMURTO, Kaarina. Russian Paganism and the Issue of Nationalism: A Case Study of the Circle of Pagan Tradition. *The Pomegranate*, 2006, vol. 8(2), p. 184–210.
- [2] ANDERSON, Nels. *The Hobo: the Sociology of the Homeless Man*. Chicago: Univ. of Chicago Press, 1923.
- [3] ASPREM, Egil. 2008. Heathens up North: Politics, Polemics, and Contemporary Norse Paganism in Norway. *The Pomegranate*, 2008, vol. 10(1), p. 41–69.
- [4] ATHENS, Lonnie. Naturalistic Inquiry in Theory and Practice. *Journal of Contemporary Ethnography*, 2010, vol. 39(1), p. 87–125.
- [5] BECKER, Howard S. *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press, 1973.
- [6] BENNETT, Andy; KAHN-HARRIS, Keith (eds.). *After Subculture. Critical Studies in Contemporary Youth Culture*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.
- [7] BLAIN, Jenny; WALLIS, Robert J. Sacred Sites, Contested Rites / Rights: Contemporary Pagan Engagements with the Past. *Journal of Material Culture*, 2004, vol. 9(3), p. 237–261.
- [8] BURT, Roland S. *Toward a Structural Theory of Action: Network Models of Social Structure, Perception and Action*. New York: Academic Press, 1982.
- [9] BUSS, Leo; VAIŠNYS, Rimas J. Temperature Stress Induces Dynamical Chaos in Cnidarian Gastrovascular System. *Proceedings of the Royal Society. London B: Biological Sciences*, 1993, vol. 252, p. 39–41.
- [10] CHARBONNEAU, Marisol. The Melting Cauldron: Ethnicity, Diversity, and Identity in a Contemporary Pagan Subculture. *The Pomegranate*, 2007, vol. 9(1), p. 5–21.
- [11] CLARKE, John. Style. In: *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post War Britain*. Ed. S. Hall and T. Jefferson. London: Taylor and Francis, 2003, p. 175–191
- [12] CLARKE, John; HALL, Stuart; JEFFERSON, Tony; BRYAN, Roberts. Subcultures, Cultures and Class. A Theoretical Overview. In: *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. Ed. S. Hall and T. Jefferson. London: Taylor and Francis, 2003, p. 9–74.
- [13] COCO, Angela; WOODWARD, Ian Stuart. Discourses of Authenticity in a Pagan Community: The Emergence of the ‘Fluffy Bunny’ Sanction. *Journal of Contemporary Ethnography*, 2007, vol. 36(5), p. 479–505.
- [14] COHEN, Albert K. *Delinquent Boys: the Culture of the Gang*. Glencoe, IL: Free Press, 1955.
- [15] COHEN, Phil. Subcultural Conflict and Working Class Community [from Working Papers in Cultural Studies, 1, 1972]. In: *The Subcultures Reader*. Ed. K. Gelder and S. Thornton. New York: Routledge, 1997.
- [16] COHEN, Stanley. *Folk Devils and Moral Panics*. Routledge, 2002.
- [17] COLEMAN, James S. *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1990.
- [18] COOLEY, Charles Horton. *Social Process*. Carbondale, IL and Edwardsville: Southern Illinois University Press, 1966.
- [19] CRESSEY, Paul. G. *The Taxi Dance Hall: A Sociological Study in Commercialized Recreation and City Life*. Chicago: University of Chicago Press, 1932.
- [20] DELIS, Renatas. Neopagonybės judėjimas posovietinėje Lietuvoje – alternatyvus lietuviškumas kaip atsakas modernybei? *Lietuvos etnologija*, 2007, Nr. 6(15), p. 187–222.

- [21] DENZIN, Norman K. 1997. *Interpretive Ethnography. Ethnographic Practices for the 21st Century*. London: Sage.
- [22] DURKHEIM, Emile. *Elementary Forms of the Religious Life: A Study in Religious Sociology*. London: G. Allen & Unwin; New York: Macmillan, 1915.
- [23] ELLWOOD, Robert S. Notes on a Neopagan Religious Group in America. *History of Religions*, 1971, vol. 11(1), p. 125–139.
- [24] FEATHERSTONE, Mike. Postmodernism and Aesthetization of Everyday Life. In: *Modernity and Identity*. Ed. S. Lash and J. Friedman. Oxford: Blackwell, 1998, p. 265–290.
- [25] FORNÅS, Johan. *Cultural Theory and Late Modernity*. London: New Delhi, Thousand Oaks, 1995.
- [26] FORSYTH, Donelson R. *Group Dynamics* (4th ed.). Pacific Grove, CA: Brooks / Cole, 2006.
- [27] GELDER, Ken. *Subcultures. Cultural Histories and Social Practice*. London: Routledge, 2007.
- [28] GORDON, Milton. The Concept of the Sub-Culture and its Application. [From Social Forces, 26 (October 1947)]. In: *The Subcultures Reader*. Ed. K. Gelder and S. Thornton. New York: Routledge, 1997, p. 40–43.
- [29] HARTMAN, Patricia A. Social Dimensions of Occult Participation: The Gnostica Study. *The British Journal of Sociology*, 1976, vol. 27(2), p. 169–183.
- [30] HEBDIGE, Dick. *Subculture. The Meaning of Style*. London: Mithuen, 1979.
- [31] HOGGARD, Richard. *The Uses of Literacy*. London: Chatto and Windus, 1957.
- [32] HOMANS, George C. *Human Group*. New York: Harcourt, Brace, 1950.
- [33] HOMANS, George C. *Social Behavior, its Elementary Forms*. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1974.
- [34] IRWIN, John. Notes on the Status of the Concept Subculture [from *Subcultures*, 1970]. In: *The Subcultures Reader*. Ed. K. Gelder and S. Thornton. New York: Routledge, 1997.
- [35] LASSANDER, Mika. Modern Paganism as a Legitimizing Framework for Post-Materialist Values. *The Pomegranate*, 2009, vol. 11(1), p. 74–96.
- [36] LEVINE, John M.; MORELAND, Richard L. 1990. Progress in Small Group Research. *Annual Review of Psychology*, 1990, vol. 41, p. 585–634.
- [37] LUENBERGER, David G. *Introduction to Dynamic Systems: Theory, Models, and Applications*. New York: Wiley, 1979.
- [38] McROBBIE, Angela; GARBER, Jenny. Girls and Subcultures. In: *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. Ed. S. Hall and T. Jefferson. London: Taylor and Francis, 1976, p. 209–222.
- [39] MUGGLETON, David. *Inside Subculture: The Postmodern Meaning of Style*. Oxford: Berg, 2006.
- [40] PARK, Robert E. The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment. In: *The City*. Ed. E. Park Robert et al. Chicago, Ill.: University of Chicago Press, 1925.
- [41] PARSONS, Talcott. *The Social System*. Glencoe, IL: Free Press, 1951.
- [42] PETRUŽYTĖ, Donata. 2008. Grindžiamosios teorijos metodologija: B. Glaser'io ir A. Strauss'o versijų palyginimas. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2008, Nr. 1, p. 72–89.
- [43] PIKE, Sarah M. *Earthly Bodies, Magical Selves: Contemporary Pagans and the Search for Community*. Berkeley: University of California Press, 2001.
- [44] PLUKAS, Kostas; MAČIKĖNAS, Eugenijus; JARAŠIŪNIENĖ, Birutė; MIKUCKIENĖ, Irena. 2007. Grafų teorija. *Taikomoji diskrečioji matematika*. Kaunas: Technologija, 2007, p. 34–224.
- [45] POSSAMAĪ, Adam. 2002. Cultural Consumption of History and Popular Culture in Alternative Spiritualities. *Journal of Consumer Culture*, 2002, vol. 2(2), p. 197–218.

- [46] RAMANAUSKAITĖ, Egidija; VAIŠNYS, Rimas J. Lessons from a Lithuanian Hippie Paradise Glimpsed through a Keyhole. In: *Subcultures and New Religious Movements in Russia and East-Central Europe*. Ed. G. McKay et al. Oxford, Bern, Berlin: Peter Lang, 2009, p. 141–163.
- [47] RAMANAUSKAITĖ, Egidija. Sugrįžtanti į Alkus. Lietuvos Romuva. *Darbai ir Dienos*, 2002, Nr. 31, p. 89–24.
- [48] ROSZAK, Theodor. *The Making of the Counter Culture: Reflections on the Technocratic Society and its Youthful Opposition*. Garden City, N. Y.: Doubleday, 1969.
- [49] SHNIRELMAN, Victor. 2007. Ancestral Wisdom and Ethnic Nationalism: A View from Eastern Europe. *The Pomegranate*, 2007, vol. 9(1), p. 41–61.
- [50] SIMANAVIČIUS, Leonas. *Termodinamika chemikams*. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto I-kla, 2005.
- [51] SOLOMON, Sheldon; GREENBERG, Jeff; PYSZCZYNSKI, Tom. Pride and Prejudice: Fear of Death and Social Behavior. *Current Directions in Psychological Science*, 2000, vol. 9(6), p. 200–204.
- [52] STOLTE, John F.; FINE, Gary A.; COOK, Karen S. Sociological Miniaturism: Seeing the Big Through the Small in Social Psychology. *Annual Review of Sociology*, 2001, vol. 27, p. 387–413.
- [53] STRMISKA, Michael; DUNDZILA, Vilius. Romuva: Lithuanian Paganism in Lithuania and America. In: *Modern Paganism in World Cultures*. Ed. M. Strmiska. Santa Barbara: ABC CLIO Inc., 2005, p. 244–250.
- [54] TESSER, Abraham. On the Confluence of Self-Esteem Maintenance Mechanisms. *Personality and Social Psychology Review*, 2000, vol. 4(4), p. 290–299.
- [55] THORNTON, Sarah. *Club Cultures: Music, Media and Subcultural Capital*. Cambridge: Polity Press, 1995.
- [56] THRASHER Frederic M. *The Gang: A Study of 1,313 Gangs in Chicago*. Chicago, Ill.: University of Chicago Press, 1927.
- [57] VAIŠNYS, Rimas; BUIVYDAS, Andrius; RAMANAUSKAITĖ, Egidija. Groups in Theory and Practice. *Grupės ir aplinkos / Groups and Environments*, 2010, Nr. 2, p. 23–58.
- [58] WIENCH, Piotr. Neo-Pagan Groups in Central–Eastern Europe. *Grupės ir aplinkos / Groups and Environments*, 2010, vol. 2, p. 105–108.
- [59] WILLIS, Paul. *Profane Culture*. London: Routledge, 1978.

EGIDIJA RAMANAUSKAITĖ, J. RIMAS VAIŠNYS

Pagan group as an active unit of Lithuanian society

Summary

This article reports an analysis of the interactions that occur in a small Lithuanian pagan group, both within the group and between the group and its environment. A dynamical systems approach is used to highlight the process of group identity formation, revealing the importance of negative interactions with the group environment in this process. The micro-processes at the individual level are related to the macro-processes at the group level, the former providing a lens through which the latter may be viewed for greater clarity.

Key words: cultural group, a dynamic system, environment, state, self-expression